

О. Г. Данильян, доктор філософських наук, професор

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В ПЕРЕХІДНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Однією з найважливіших проблем правового виховання в сучасному суспільстві є підвищення його ефективності. Ефективність же функціонування соціальної системи, у тому числі правового виховання, визначається наявністю в ній каналів зворотного зв'язку, під якими у науковій літературі, як правило, розуміється вплив результатів функціонування якої-небудь системи на характер цього функціонування. Одним з основних каналів зворотного зв'язку, який дозволяє оцінити ефективність правового виховання і визначити напрями його вдосконалення, є соціальний контроль. Саме він є тим механізмом підтримання соціальної рівноваги, який забезпечує життєдіяльність сучасного суспільства та ефективність його соціального управління, у тому числі у сфері правового виховання.

Актуальність проблеми дослідження соціального контролю у сфері правового виховання в Україні та інших пострадянських країнах пов'язана також з тим, що політико-правові інститути, які забезпечували правове виховання населення в так званих «соціалістичних» країнах, у процесі трансформації були практично зруйновані або зазнали докорінних змін. Тому одним з найважливіших завдань транзитивного періоду є створення нових демократичних політико-правових і громадських інститутів, які повинні займатися правовим вихованням населення цих країн. Аби діяльність інститутів правового виховання була цілеспрямованою та ефективною, необхідні постійний соціальний контроль і об'єктивне оцінювання результатів цього процесу, що у свою чергу припускає розроблення концепції соціального контролю у сфері правового виховання.

Соціальний контроль виконує три важливі соціальні функції: а) регулятивну – контроль є одним з основних елементів соціальної регуляції поведінки людини; б) запобіжну – сприяє збереженню в загальних рисах значущих цінностей; в) стабілізуючу – сприяє встановленню соціального і правового порядку. Завдяки тріаді цих функцій соціальний контроль виявляється як певний соціальний механізм, який без істотних відхилень допомагає здійснювати транслявання (передавання) соціального досвіду від покоління до покоління. Ці функції залишаються незмінними незалежно від сфери дії інститутів соціального контролю.

Оскільки українське суспільство перебуває на перехідному етапі, то створення ефективних інститутів соціального контролю у ньому натикається на об'єктивні проблеми і труднощі. Останні підсилюються й тим, що в суспільстві бракує виваженої концепції правового виховання, на підставі якої має здійснюватися виховання громадян України в дусі нових систем соціальних

цінностей і правових норм, які, до речі, самі часто залишаються предметом гострих дискусій.

Однією з найважливіших проблем соціального контролю, у тому числі у сфері правового виховання, є визначення його основних елементів (інститутів). На нашу думку, соціальний контроль у сфері виховання є складноорганізованою, багатоступінчастою системою, що складається з низки взаємодіючих елементів, серед яких можна виділити: а) інститути соціального контролю; б) норми; в) цінності; г) моніторинг (контроль) дотримання встановлених норм і цінностей; г) санкції та ін. Основними інститутами соціального контролю у сфері правового виховання сучасного суспільства виступають держава, громадські організації, громадська думка, установи освіти, засоби масової інформації, церква, соціальні групи, родина та ін.

Безпосередніми регуляторами людської поведінки слугують вироблені суспільством цінності як вираз ставлення людини до тих чи інших об'єктів і відповідні їм норми (правові, моральні, релігійні, звичаї, традиції та ін.). У свою чергу норми є правилами, зразками, стандартами, еталонами поведінки, які встановлюються державою або ж формуються у процесі спільної соціальної життєдіяльності. Суспільство за допомогою своїх інститутів соціального контролю здійснює постійний моніторинг, тобто спостерігає за процесом виховання в суспільстві і оцінює його з метою виявлення його відповідності бажаному результату. За наслідками моніторингу (контролю) застосовуються певні санкції з метою закріплення існуючих у суспільстві норм, цінностей, зразків правової поведінки. Основними методами соціального контролю у галузі правового виховання є позитивні санкції – заохочення та негативні санкції – покарання.

Основними завданнями соціального контролю у сфері виховання в перехідному суспільстві, у тому числі в Україні, є: а) підвищення загальної моральності громадян; б) формування достатнього рівня правової культури і правової свідомості громадян; в) зниження рівня девіантних учинків. Усе це неможливо без науково обґрунтованої державної політики у сфері правового виховання, якої, на жаль, в Україні поки що бракує. Ось чому для підвищення рівня правової культури її громадян перш за все необхідно виробити чітку державну політику в цей галузі, яка передбачала б координацію зусиль усіх державних органів у цьому процесі. Важливо також повною мірою використовувати весь позитивний досвід, накопичений у нашій країні за минулі десятиліття. Причому застосовувати його треба творчо, оскільки деякі питання соціального контролю у сфері правового виховання необхідно вирішувати на концептуально новій основі, з огляду на завдання нинішнього етапу розвитку України як суверенної держави, що прагне стати демократичною і правовою. При цьому треба пам'ятати й те, що вирішення завдань з формування сучасної правової культури у громадян перехідного суспільства залежить не тільки від держави, й від зусиль усієї громадськості, кожного громадянина країни.

Сутність нового підходу до соціального контролю мусить полягати у зміні ступеня впливу держави та інститутів громадянського суспільства на всі соціальні процеси. Оптимальною можна вважати таку конструкцію соціального контролю у сфері правового виховання з боку державних інститутів та інституцій громадянського суспільства, за якої ці інститути перебувають у стані синергетичної взаємодії. Це дозволить максимально ефективно використовувати всі ресурси суспільства з метою формування належного рівня правової культури суспільства і правосвідомості його громадян.

М. П. Требин, доктор філософських наук, професор

ПРАВОВОЕ ВОСПИТАНИЕ КАК ОСНОВА ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО, ПРАВОВОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

В Конституции Украины четко зафиксирована ориентация на построение в нашей стране демократического, правового государства. Очевидно, что демократия обладает внутренне присущими ей механизмами и инструментами, обеспечивающими ее жизнеспособность и эффективность. Важнейшим из этих механизмов является правовой характер демократического государства. Представление о правовом государстве ассоциируется с двумя основополагающими принципами: порядком в государстве и защищенностью гражданина. Здесь каждый человек вправе рассчитывать на предсказуемость, последовательность и надежность принимаемых решений, знает свои права и обязанности, четко определенные законом. В праве отражаются и выражаются разворачивающиеся в гражданском обществе процессы независимо от государства. В целом правовое государство ассоциируется с такой организацией государственной и общественной жизни, которая характеризуется господством права и верховенства закона, призванными обеспечить признание и гарантию прав и свобод всех граждан во всех сферах жизни, а со стороны граждан – уважение законов и институтов существующей системы.

Поэтому формирование демократического, правового Украинского государства требует принятия эффективных мер по правовому воспитанию населения, организации юридического всеобуча как единой общегосударственной программы, охватывающей все слои населения. Вся система правового воспитания должна быть направлена на развитие гражданского самосознания наших людей как основу основ построения демократического, правового государства. Обращение к человеку как к субъекту правовой жизни общества означает стремление понять его в многообразии правовых и противоправных связей, а также иных зависимостей, влияющих на правоотношения.

Правовое воспитание – всеобъемлющий общественный процесс, направленный на привитие уважения к праву и формирование навыков ис-